

Mire költjön az állam? Mint mond erről a közgazdaságtan?

Az államháztartás kívánatos szerkezetét abból lehet levezetni, hogy az államnak milyen feladatokat kell felvállalnia, és melyikre mennyit érdemes költenie. A jóléti közgazdaságtan klasszikus válasza az első kérdésre az, hogy az államnak ott kell szerepet vállalnia, ahol a piac kudarcot vall, illetve azért, hogy a jövedelmek elosztását méltányosabbá tegye. A piaci kudarcokból levezethető pontos feladatlista azonban még nem született meg, vagyis nincs olyan elméleti keret, amely az ideális államháztartás definícióját megadná. Ráadásul az is megkérdőjelezhető, hogy az állam valóban képes-e a piaci kudarcok orvoslására, illetve ezirányú tevékenysége nem kerül-e többre, mint maga az elkerülni remélt veszteség. Végül, kérdéses az is, hogy a felvállalt állami feladatokat milyen eszközökkel oldhatja meg legjobban az állam: például, hogy mit érdemes szabályozással, és mit saját finanszírozással kezelni. Az elméleti megközelítés mégsem teljesen haszontalan, mert fogódzókat ad a rosszul működő rendszerek reformjához, és a pazarló - sem a gazdasági növekedést, sem a méltányos elosztást nem szolgáló - kiadások azonosításához.

Az nyilvánvaló, hogy egy demokratikus országban az állam működteti az országos politikai döntések intézményeit: a parlamentet, a minisztériumokat, és az állam feladata a jog és a magántulajdon védelme is, ezért fizetjük közpénzből a bíróságokat és a rendőrséget is.

A politikai és rendvédelmi funkcióin túl az állam olyan tevékenységeket is elláthat, amelyek növelik a társadalom jólétét, de valamilyen okból piaci alapon nem, vagy nem jól működnének – ezek hívja a jóléti közgazdaságtan piaci kudarcnak. Piaci kudarc akkor áll elő, ha a piac hatékony működéséhez szükséges három alapfeltétel valamelyike nem teljesül. Ezek a feltételek: (i) nincsenek közjavak, külső gazdasági hatások (externáliák) és növekvő skáláhozadék, (ii) a piac szereplői tökéletesen informáltak (iii) és közel egyenlő gazdasági súllyal rendelkeznek, az árakat külső adottságként kezelik.

A *közjavak* esete könnyen érthető. Közjó a törvényhozás és az igazságszolgáltatás, a közvilágítás vagy a rendfenntartás: ezek olyan szolgáltatások, amelyek esetében az egyik ember fogyasztása nem korlátozza a másikat, és nagyon nehéz is volna egyeseket kizárni

belőle (ilyen a közvilágítás, de az autópálya például már nem feltétlenül). Emiatt piaci alapon nem jönnének létre: senki nem volna hajlandó kifizetni, és így senkinek nem érné meg ellátni ezeket a szolgáltatásokat.

Az *externális hatások* esetében arról van szó, hogy egy adott tevékenység vagy termék olyan mellékhatásokkal jár, aminek az árát a vevők nem fizetik meg. Például abban az esetben, ha a személygépkocsik által okozott levegőszennyezést piaci alapon nem fizetnék meg a gépkocsik használói, a kormányzat dönthet úgy, hogy a benzin után környezetterhelési adót kell fizetni. Ha a benzin árában nem jelenik meg a környezetromlás mértéke, ez azzal jár, hogy összességében nagyobb lesz a benzinfogyasztás, mint ami a társadalom egésze számára optimális lenne. Az ökoadó tehát két célt szolgál: visszafogja a fogyasztást (az optimális szintre) és forrást teremt a környezeti károk enyhítésére. Az externális hatás pozitív is lehet: például az iskolázottsági szint emelkedése javíthatja a gazdaság alkalmazkodóképességét és növelheti az innovációt. Ez is egy érv lehet amellett, hogy az állam támogassa a továbbtanulást.

A *tökéletes informáltság problémája* összetettebb: az is probléma lehet, ha a vevőnél van több információ (például a munkanélküli többet tud saját foglalkoztatási esélyeiről, és ezért a biztosítónak magas kockázatot kellene vállalnia), és az is, ha az eladónál (például a kórházi ellátást nyújtó orvos több információval rendelkezik, mint a betegek). Ezekben a helyzetekben tisztán piaci alapon a felek nem tudnak kölcsönösen előnyös üzletet kötni. Ez az egyik magyarázata annak, hogy a legtöbb országban, így Magyarországon is kötelezően előírják az egészségbiztosítást és a munkanélküli biztosítást.

Végül, a piac hatékony működéséhez az is szükséges, hogy a szereplők *egyenlő gazdasági súllyal* rendelkezzenek, vagyis egyikük se legyen monopolhelyzetben. Számos szolgáltatást (pl. orvosi rendelő, iskola) például csak bizonyos üzemméret felett lehet hatékonyan ellátni, így a kisebb településeken egyetlen szolgáltató tud csak megélni. Ez az egy szolgáltató monopolhelyzetben lesz (különösen, ha a legközelebbi másik település messze van és/vagy a közlekedés költséges), így nem kell attól tartania, hogy árait letörik a versenytársak.

Az állam politikai és rendvédelmi funkcióin túli, gazdasági szerepvállalásának elsődleges indoka tehát az, hogy olyan tevékenységeket lát el, amelyek növelik a társadalom jólétét,

de valamilyen okból piaci alapon nem, vagy nem jól működnének. Az ilyen állami beavatkozás növelheti a jelenbeli jólétet, vagy bővítheti a jövőbeni jólét forrásait. Ez utóbbinak kitüntetett figyelmet szentel a szakirodalom, amikor az egyes kiadástípusok és a *gazdasági növekedés* közötti kapcsolatot keresi.

Abból, hogy szükség van az állami beavatkozásra, még nem következik, hogy az állam mindig képes a piaci kudarcok orvoslására, illetve ezirányú tevékenysége nem költségesebb-e, mint maga az elkerülni remélt veszteség. Minden állami beavatkozás esetén meg kell vizsgálni, hogy több-e a hozama, mint a költsége, illetve, hogy milyen mértékű és formájú beavatkozás a leghatékonyabb. Az állam bürokratikus működésében - szemben a piaccal - ugyanis nincsenek olyan automatikus mechanizmusok amelyek a hatékonyságot maguktól biztosítanák.

Az állami kiadásoknak lehetnek nem szándékolt negatív hatásai is, az állami beruházások magánberuházásokat csökkentő kiszorítási hatásán keresztül, vagy a jóléti juttatások munkakínálatot csökkentő hatásán keresztül. A bevételek esetében is vannak ilyen *negatív ösztönzési, vagy torzítási* hatások, abból adódóan, hogy az adó- vagy járulékfizetéssel terhelt tevékenységek és tranzakciók a valós gazdasági hasznuknál kisebb hozamot hoznak a gazdasági szereplőknek, és így a befektetési és munkakínálati döntések nem feltétlenül alakulnak úgy, hogy a gazdasági teljesítmény az elérhető legnagyobb legyen. Minél nagyobbak a kiadások, annál több bevételre van szükség és annál nehezebb torzításmentes bevételi forrásokat találni.

Végül, az államháztartás a jövedelmek eloszlását is befolyásolja. Ez az ún. *újraelosztási hatás* megjelenik a kiadási és a bevételi oldalon is. Az állam adók és járulékok beszedésén keresztül jövedelmet von el az egyénektől és a gazdaság más szereplőitől, és ha az elvonás mértéke nem egyenletes, akkor egyesek relatíve több, mások relatíve kevesebb jövedelmet költhetnek el, mint ami a gazdasági teljesítményükből következne. Az állami bevételek jelentős része viszont közvetlenül visszakerül a lakossághoz jóléti juttatások, és szolgáltatások, jogosultságok formájában. Az egyének részesedésének mértéke általában eltér attól, mint ami adóbefizetéseikből következne: ez a kiadási oldal újraelosztási hatása.

Források és érdeklődő olvasók számára további, részletesebb tanulmányok:

Benedek Dóra, Lelkes Orsolya, Scharle Ágota, Szabó Miklós (2006): [A magyar államháztartási bevételek és kiadások szerkezete](#) 1991-2004, Közgazdasági Szemle, LIII. évf., 2006. február, 119-143. o.

Cullis, John és Jones, Philip (2003) [Közpénzügyek és közösségi döntések](#). Aula, Budapest.

Csaba Iván és Tóth István György (1999) [A jóléti állam politikai gazdaságtana](#)

Gál Róbert Iván – Törzsök Árpád – Medgyesi. Márton – Révész Tamás. [Korosztályi számlák Magyarországon](#), 1992-2001. 2005. július. A t

Hills, John (2004) [Az állami és magánszektor a jóléti szolgáltatásokban: alapelvek és közgazdasági elemzés](#), PM Kutatási Füzetek 8

Pete Péter (1995) Az állami szektor finanszírozása Új-Zélandon. *Külgazdaság*, 39(9): 44-52.o.

Pete Péter (2001) [Elemzési keret egy leendő államháztartási reform alapelveihez](#). *Közgazdasági Szemle*, 48(10): 810-823. o.